

Şerif Muhittin Targan

Amerika dönüşü ilk konserini 4 Aralık 1934'te Beyoğlu'nda Fransız Tiyatrosu'nda veren Şerif Muhittin, eşi Safiye Ayla ile bazı hayır kurumları yararına verdiği konserler dışında saziyla hiçbir toplu müzik icrasında yer almamış ve hiçbir sanatkâra eşlik etmemiştir. Dönemin en önemli viyola ustası Gaspar Cassado'nun çok takdir ettiği bir sanatkâr olmuş, viyolonsele gösterdiği başarının yanı sıra özellikle bu sazın kazandırdığı Batı tekniğini kullanarak çaldığı udda kendi üslubunu geliştirmiş, ancak bu üslubun klasik tavra aykırı düşmesinden dolayı udu gitar gibi çaldığı iddiasıyla eleştirilmiştir. Halbuki Şerif Muhittin, Üdi Nevres'in tekniğini Ali Rifat Çağatay'dan alarak güçlü bir virtüozite ortaya koymuş, Ali Rifat Çağatay ud konusunda Şerif Muhittin'in kendisini çok aştığını söylemiştir.

Türk müzikisi eserlerini Batı'ya da dinletebilmek için çok sesli armoniden ziyade konrpuana dayanan, fakat aynı zamanda millî karakterini kaybetmeyen bir müzikinin meydana getirilmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Tamamen Batı tarzındaki beste anlayışının hâkim olduğu bir çalışmanın bazı yerlerine halk müzikisi temaları yerleştirmek ve bunları armoni kurallarına uydurmak suretiyle çok sesli hale sokarak çağdaş Türk müzikisi diye kabul ettirmeye çalışmanın zaman kaybından başka bir şey olamayacağını vurgulamıştır. Targan'ın Bağdat'ta kaldığı yıllarda Arap âleminin en ünlü üdîleri arasında anılan Cemil ve Münir Beşîr kardeşlerle Selman Şükür adlı sanatkârı yetiştirdiği bilinmektedir.

Şerif Muhittin virtüozluğunun yanı sıra besteleriyle de tanınmıştır. Bestelediği yir-

mi beş civarındaki eserin sadece üçü şarkı formundadır. Saz müzikisine ait eserleri arasında "Kaprîs, Koşan Çocuk, Kanatlarım Olsaydı, Teemmüller" gibi orijinal besteleriyle düğâh, ferahfezâ, hüzzam, uşşak saz semâileri en tanınmışlarıdır. İlk eseri Mehmed Âkif Ersoy'a ithaf ettiği hüzzam saz semâisidir. Eserin birinci ve ikinci hânesiyle teslimini on üç yaşında bestelemiş, üçüncü ve dördüncü hânelerini 1924'te tamamlamıştır. Şerif Muhittin'in son eseri sözleri Behçet Kemal Çağlar'a ait, "Ömrümün son şevki sensin başka bir yâr istemem" mısrayla başlayan süzinak şarkısı olup 1964'te Behçet Kemal Çağlar'ın isteği üzerine Safiye Ayla'nın vereceği bir konser için yirmi dört saat içerisinde bestelenmiştir. Klasik melodi yapısını kullandığı saz semâilerinin dışındaki saz eserleri daha çok Batı müziğine dayalı ud için bestelenen etütlerdir. Bu etütlerin Türk müzikisinde belirli bir saz için bestelenmiş ilk eserler olduğu kabul edilir.

Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca bilen ve av sporuna özel merakı bulunan Şerif Muhittin, aynı zamanda portre ve peyzajda önemli eserler vermiş bir ressamdır. Eserleri arasında yer alan Abdülhak Hâmid Tarhan'ın iki portresinden biri Topkapı Sarayı Müzesi'nde, diğeri İstanbul Üniversitesi'ndedir. Şerif Muhittin'in Mehmed Âkif'le yakın arkadaşlığı vardı. Çamlıca'daki köşkünde yapılan haftalık müzik toplantılarına devam eden Mehmed Âkif, *Safahat*'ın yedinci kitabı olan "Gölgeler"i "Şarkın Tek Dâhi-i San'atı Şerif Muhyiddin Beyefendi'ye Hâtıra-i Ta'zîm" sözleriyle ona ithaf etmiştir. Aynı bölümdeki "Sanatkâr" adlı manzume ile *Safahat*'a alınmayan şiirler arasında yer alan "Şark'ın Yegâne Dâhi-i San'atına" başlıklı şiirlerde, ayrıca Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın *Serâb-ı Ömrüm* adlı eserindeki "Lisân-ı Gaybın Dâhi Şairi Şerif Muhiddin Beyefendi'ye" ve "Udun Tesiri" başlığıyla yazılan iki manzumede Şerif Muhittin konu edilmiştir. Onun teknik donanımıyla dikkati çeken, kendi bestelediği eserlerle zenginleştirdiği *Ud Metodu* adlı eseri yazılışından yetmiş beş yıl sonra Zeki Yılmaz tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1995). Şerif Muhittin'in özel koleksiyonundaki kitapları, bir kısım tabloları, Türk ve Batı müzikisine ait çeşitli notaları vasiyeti üzerine Safiye Ayla tarafından Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mithat Cemal [Kuntay], *Mehmed Akif*, İstanbul 1939, s. 217-220; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 271-274; Rahmi Kalaycıoğlu, *Türk Musikisi Bes-*

tekârları Külliyyatı Sayı 23: Şerif Muhiddin Targan, İstanbul 1969; Jean-Claude Chabrier, "Un réformateur du 'ud: Şerif Muhiddin", *Quand le crible était dans la paille hommage à Pertev Nalî Boratav* (ed. R. Dor – M. Nicolas), Paris 1978, s. 133-150; a.mlf., "Şerif Muhiddin Haydar Hâşimi Targan, luthiste et compositeur", *Historie économique et sociale de l'Empire ottoman et de la Turquie (1326-1960): Actes sixième congrès international tenu à Aix-en-Provence du 1er au 4 juillet 1992* (ed. D. Panzac), Paris 1995, s. 767-774; M. Hakan Cevher, *Şerif Muhiddin Targan: Hayatı-Besteciliği-Eserleri*, İzmir 1993; Cinuçen Tanrıkorur, *Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler*, İstanbul 1998, s. 357-362; a.mlf., "Şerif Muhiddin Targan Musikimiz Hakkında Ne Düşünüldü?", *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 8, İstanbul 1963, s. 13-14; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 111, 220-222; *Şerif Muhiddin Targan*, İstanbul, ts. (Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları); Halil Nadaroğlu, "Üstat Şerif Muhiddin Anlatıyor", *TMD*, sy. 11 (1948), s. 18-19, 23-24; [Ömer Rıza Doğrul], "Peygamber Efendimizin Necib Torunu Şerif Muhiddin İstanbul Belediyesi Konservatuvar Müdür-lüğüne Getirildi. Ş. Muhiddin Kimdir?", *Yeni Selâmet*, V/73, İstanbul 1949, s. 5, 16; Nizamettin Nazif, "Şerif Muhittin", *Bizim Yıldızlar*, sy. 10, İstanbul 1951, s. 3-10; Kandemir, "Şerif Muhittin Anlatıyor", *Aydabir*, sy. 7, İstanbul 1953, s. 37-42; Tuğrul Hocaoglu, "Klasik Türk Müziğinde Enstrümantal İcra ve Virtüozluk", *Musikişinas*, sy. 3, İstanbul 1999, s. 66-69; "Büyük Üstad, Müzisyen ve Ressam Şerif Muhiddin Targan", *Tombak*, sy. 34, İstanbul 2000, s. 70-75; Öztuna, *BTMA*, II, 377-378; Mehmet Güntekin, "Targan, Şerif Muhiddin", *DBİst.A*, VII, 210; a.mlf., *Şerif Muhiddin Targan*, Kaf Müzik Basın Reklam Filimcilik San. ve Tic. Ltd. Şti. tarafından hazırlanan albüm kitapçığı.

NURİ ÖZCAN

TARHAN

Eski Türkler'de
yüksek rütbeli devlet görevlilerinin
taşıdığı bir unvan,
Türk ve Moğol hânedanlarında
hükümdar tarafından
bazı devlet adamlarına tanınan
imtiyaz.

Doğu Akdeniz'den Çin'e kadar Orta Asya bozkır toplumlarından pek çoğunun dilinde bir unvan, kişi veya kabile adı olarak yer alan **tarhan** (**tarkan**) kelimesi Çin kaynaklarında **ta-kan** şeklinde geçmekte ve Türkler arasında Hunlar'dan itibaren kullanılmasından dolayı Hun hakanının unvanı "tan-hu" ile (imparator) irtibatlandırılmaktadır. Öte yandan eski Grekler'de Tarchon (Tarcon), Etrüskler'de Tarquin şeklinde görülen bir kişi (kral) adı ve unvanı bulunmakta, bunun Hititçe **tarhu-** (yenmek, zafere kazanmak) kökünden türetilmiş bir tanrı (baştanrı) unvanı olan Tarhund'dan geldiği bilinmektedir (Frisk, II, 858-859). Ancak bu kelimenin daha çok Türkler'in, Moğollar'ın ve Hint-Avrupa kökenli olmakla bir-

TARHAN

likte Farslar ve Soğdlar gibi -geleneği onlardan alan- bazı komşularının kullandığı tarhan (tarkan, terken, turhan) unvanıyla ilgili tesbit edilememiştir. Orhon yazıtlarında Bilge Kağan'ın ulusa hitap ederken söylediği devlet görevlileri arasında tarkanlar da yer almaktadır. Müslümanlar Mâverâ-ünnehir'i fethettikleri zaman Soğd bölgesinin hâkimi Tarhun ismi veya unvanıyla anılıyordu (Ya'kûbî, II, 552; Taberî, VI, 399, 403, 445 vd.). Soğd ihsîdi olan tarhun Semerkant'ta oturur ve bölgeyi buradan idare ederdi. İbn Hurdâzbih (*el-Mesâlik*, s. 46) ve İbn A'sem el-Kûfî (*el-Fütûh*, IV, 165) Semerkant hâkiminin isim veya unvanını tarhan şeklinde kaydeder. Bu sebeple bazı araştırmacılar, tarhunun Türk idare sisteminde bir şeref unvanı olan tarhan ile aynı olduğunu ileri sürerken bazıları da Taberî ile (*Târîh*, VI, 454, 457) İbnü'l-Esîr'in (*el-Kâmil*, IV, 551) verdiği bilgilere ve Çin kaynaklarına (Frye, XIV [1951], s. 124) dayanarak tarhunun Semerkant hâkiminin özel ismi olduğunu iddia ederler (Aydın, s. 157-158). Kâşgarlı Mahmud tarhanın İslâm öncesi dönemde "bey" anlamında kullanıldığını söyler (*Divânü lügâti't-Türk Tercümesi*, I, 436). Karahanlılar'da tarhanın "tarhan beg" şeklinde kullanılması bunun bir asalet unvanı olduğu kanaatini teyit etmektedir (Genç, s. 161-162). Uygur, Kır-gız, Türgiş, Hazar, Bulgar ve Kumanlar'da prenslere ve saraya mensup bazı üst düzey sivil görevlilerle ordu kumandanlarına verilen bir unvan iken Çağataylar'da kabile, Macarlar'da ise kabile ve yer adı olarak görülmektedir. Tarhanın VIII. (XIV.) yüzyılda Anadolu'da hâlâ bir unvan olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tokat'ın Zile ilçesinde Örümcekli Dede adıyla bilinen bir zâviyenin kitâbesinde zâviyenin 710'da (1310) tarhan zamanında Hacı Halîl b. Şeyh Ahmed Şah tarafından yaptırıldığı kayıtlıdır (Uzunçarşılı, s. 201-202).

Eski Türk hukukî müesseselerinden biri olan tarhanlık, çeşitli Türk ve Moğol hânedanlarında bazı mükellefiyetlerden muafiyet imtiyazını da ifade eder. Devlete hizmeti geçen ve hükümdarın teveccühünü kazanan kimselere, memur ve kumandanlara, ulemâ ve meşâihe hatta tüccara verilen bu imtiyazlar fermanla belirlenirdi. İlhanlılar, Celâyirîler, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Timurlular'da tarhanların muaf tutuldukları mükellefiyetler ve sahip oldukları imtiyazlarla ilgili birçok ferman mevcuttur. Bu anlamda tarhanlık bir tür imtiyazlı toprak sahipliği idi ve vergi muafiyetiyle birlikte veriliyordu. Tarhanlık Moğollar'da babadan oğula geçiyordu. İl-

hanlı Hükümdarı Gâzân Han, şehzadeliliği sırasında iyiliğini gördüğü Necmeddin-i Ferrâş'a hânedana ait (incü) Zirâbâd köyünü bağışladığı gibi kendisine tarhanlık yarlığı da vermişti (Özgüdenli, s. 64-65). Moğollar'da ayrıca tarhan (dargan) soyu mensupları -ölüm cezası gerektirenler dışında- işledikleri suçlardan dokuz nesil boyunca ceza görmez, ziyafetlerle törenlere şeref misafiri olarak katılır ve hükümdarın sol tarafında yer alırlardı. Timurlular'da da tarhan sahibi askerî ve ticarî imtiyazlar elde eder, bütün vergilerden muaf tutulur ve işlediği dokuza kadar suçtan ötürü hesap sorulmazdı (Aka, s. 112). Öte yandan tarhan unvanının bir taraftan anlam değişikliğine uğradığı ve hukukî mahiyetini kaybederek Timurlular sahasında yazılmış eserlerde "serbest ve mümtaz" anlamında kullanıldığı görülmektedir. Memlükler'de de tarhan denilen asker ve devlet memurları vardı. Memlükler'de bu tabirin emeklilik karşılığı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunlara sultan tarafından bazı imtiyazlar tanınır, diledikleri yerlerde ikamet eder, istedikleri zaman oradan ayrılabilirlerdi. Askerler ve memurlardan rahatsızlıkları veya yaşlılıkları sebebiyle çalışamayacak durumda olanlara tarhanlık (tarhâniyyât) verilir, bunlar görevde iken aldıkları maaşın yarısını alırlardı. Bu maaş onun evlâdına ve torunlarına da intikal ederdi. Sultan Muhammed b. Kalavun tarafından kâtibü'd-derc görevinde bulunan Kadı Kutbüddin b. Mükerrrem'e Hicaz'da ikametî sırasında tarhanlık verilmiş ve yarım maaşla dilediği yerde kalabileceği bildirilmiştir (Kalkaşendî, XIII, 48-53). Osmanlılar'da ise vergi muafiyeti ve müsellemiyet karşılığı bir tırım olarak kullanılmıştır (Erzi, LIII [1950], s. 92 vd.).

BİBLİYOGRAFYA :

Frisk, *GEW*, II, 858-859; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 552; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 46; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), VI, 399, 403, 445 vd., 454, 457; İbn A'sem el-Kûfî, *el-Fütûh*, Beyrut 1406/1986, IV, 165; *Divânü lügâti't-Türk Tercümesi*, I, 436; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 551; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, I, 26-27; IV, 307; VII, 230; XIII, 2, 48-53; Akdes Nimet Kurat, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlıklarına Ait Yarluk ve Bitikler*, İstanbul 1940, s. 61-115; B. Y. Vladimirtsov, *Moğolların İçtimai Teşkilâtı* (trc. Abdülkadir İnan), Ankara 1944, s. 175; Hasan el-Bâşâ, *el-Fünûnül-İslâmiyye ve'l-vezâ'if 'ale'l-âşâri'l-Arabiyye*, Kahire, ts. (Dârü'n-nehdati'l-Arabiyye), I, 336-338; Ramazan Şeşen, *İbn Fadlân Seyahatnamesi*, İstanbul 1975, s. 39-40; Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1987, I, 128, 156; II, 314; Abdülkadir Donuk, *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, İstanbul 1988, s. 40-47; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 112, 130; Osman Aydın, *Fethinden Sâmânîler'in Yıkılışına*

Kadar (93-389/711-999) Semerkant Tarihi (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 157-158; Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, Ankara 2002, s. 161-162; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat Kitabeleri* (haz. Mehmet Mercan – Mehmet Emin Ulu), Ankara 2003, s. 201-202; Osman G. Özgüdenli, *Gazan Han ve Reformları (1295-1304)*, İstanbul 2009, s. 64-65; H. Beveridge, "The Mongol Title Tarkhan", *JRAS* (1917), s. 834; a.m.f., "Tarkhan and Tarqunius", a.e. (1918), s. 314 vd.; W. Eberhard, "Birkaç Eski Türk Ünvanı Hakkında", *TTK Belleten*, IX/35 (1945), s. 323-325; Adnan Sadık Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar, Osmanlılarda Tarhanlık", a.e., LIII (1950), s. 92-94; R. N. Frye, "Torkun-Türkün and Central Asian History", *HJAS*, XIV (1951), s. 105-129; Emel Esin, "Türk'ul-Acem", *STY*, V (1973), s. 311-312; P. B. Golden, "Tarkhân", *EP* (İng.), X, 303.

ALİ AHMETBEYOĞLU

TARHAN, Abdülhak Hâmid

(bk. ABDÜLHAK HÂMİD TARHAN).

TARHUNCU AHMED PAŞA

(ö. 1063/1653)

Osmanlı sadrazamı.

Arnavut asıllı olup küçük yaşlarda Enderun'a alındı. Öldüğü sırada altmış yaşını biraz geçmiş olduğuna göre doğumu 1000 (1592) yılı olarak tahmin edilebilir. 1631'de Silahdar Bosnalı Mûsâ Ağa'nın Mısır muhafızlığına tayini sırasında kendisi de sipahilikle Enderun'dan çıktı ve paşanın hizmetinde bulundu. Ardından Mûsâ Paşa'nın kethüdâsı oldu; kethüdâlık vazifesini paşanın Budin beylerbeyiliği ve İstanbul'daki kaymakamlığı sırasında da sürdürdü. Tarihçi Nâimâ, Tarhuncu Ahmed Paşa'nın o sırada İstanbul'da Mûsâ Paşa Kethüdâsı Sarı Ahmed Ağa diye şöhret kazandığını nakleder. Kethüdâlık hizmeti on beş yıl kadar devam etti. Zilhicce 1056'da (Ocak 1647) Kaptanıderyâ Mûsâ Paşa'nın donanma ile Girit muhasarası esnasında Eğriboz önlerinde şehid olmasından sonra Hezarpâre Ahmed Paşa dindarlığı ve doğruluğu ile de bilinen Tarhuncu'yu kendisine kethüdâ tayin etti. Tarhuncu'nun yükselişindeki hızlı değişimler bu dönemde meydana geldi. Ahmed Paşa'nın katli üzerine sipahilerin yeni vezîriâzam Sofu Mehmed Paşa'ya karşı başlattıkları isyan sırasında Tarhuncu'nun kardeşi Oruç da sipahiler arasında katledilmişti. Böylece kethüdâlık hizmetinde bulunduğu paşanın ve kardeşinin öldürülmesinin ardından kendisi de sipah kökenli olan Tarhuncu'nun hayatı ciddi şekilde tehlikeye gir-